

Obsah

Autorův dopis překladateli	9
Předmluva	13
Neznámé území	19
Výběr	29
Krátká větrací pauza	42
Provoz v provozu	54
Mládí nám odešlo též	65
Opravna	78
Malý herbář	92
Nenuceně s úrovní	103
Mezi sousedy	114
Azyl pro lidi bez přístřeší	127
Pohled shora	141
Kolegyně a kolegové!	152
Kracauerův návrat do reality (<i>Tomáš Dvořák</i>) ...	163

Neznámé území

„Ale to už je všechno v románech,“ odpověděla mi jistá soukromá zaměstnankyně, když jsem ji požádal, aby mi vyprávěla něco ze svého kancelářského života. Seznámil jsem se s ní v neděli během jízdy vlakem na berlínském předměstí. Přijížděla ze svatební hostiny, která trvala celý den, a byla, jak sama přiznala, trochu opilá. Sama začala vyprávět o svém šéfovi, majiteli továrny na mýdlo, u něhož již tři roky pracuje jako sekretářka. Je svobodný a obdivuje její hezké tmavé oči.

„Vaše oči jsou skutečně krásné,“ řekl jsem.

„Večer vždycky někam zajdeme. Někdy mě už odpoledne vezme s sebou do kavárny, pak už se nevrátíme. Podívejte se na moje boty; každých pár měsíců protančím botky. Co vás vůbec zajímá kancelář? Nemluví s nikým z kancelářského personálu; holky pukají závistí.“

„Provdáte se někdy za svého šéfa?“

„Ani nápad. Mě bohatství neláká. Já zůstanu věrná svému snoubenci.“

„Víš váš snoubenec...“

„Přece nebudu tak hloupá. Co mám se svým šéfem, do toho nikomu nic není.“

Ukázalo se, že její snoubenec řídí toho času pobočku v obchodě s prádlem v Seville. Radil jsem jí,

aby ho navštívila. „V Barceloně je právě světová výstava.“

„Po vodě se nedá chodit,“ odpověděla.

Přes mé vážné ujištění nevěřila, že se lze do Španělska dostat pozemní cestou. Později chce se svým nastávajícím vést malé pohostinství v okolí Berlína. Tam budou mít zahrádku a v létě přijdou cizinci.

Všechno není popsáno v románech, jak si myslí tato soukromá zaměstnankyně. Právě o ní a jí podobných se sotva něco dozvíme. Statisíce zaměstnanců denně zalidňují ulice Berlína, a přece je jejich život méně známý než život primitivních kmenů, jejichž mravům se zaměstnanci podivují ve filmech. Funkcionáři zaměstnaneckých svazů, jak také jinak, jen málokdy vidí přes detaily na konstrukci společnosti. Podnikatelé nejsou celkově nezaujatými svědky. Intelektuálové jsou buď sami zaměstnanci, nebo lidé na volné noze, a pak jim zaměstnanec obvykle připadá pro svou všednost nezajímavý. Zapřísáhlí intelektuálové se také nesebně dostávají za exotiku všedního dne. A zaměstnanci sami? Ti si svou situaci uvědomují nejméně. Ale jejich život přece probíhá zcela veřejně? Svou veřejností je právě – podobně jako *Dopis Jeho Veličenstva* v povídce E. A. Poea – teprve chráněn před objevením. Nikdo nepozoruje dopis právě proto, že

leží nahoře. Ovšem, ve hře jsou mocné síly, které by chtěly zamezit tomu, aby zde někdo něco zpozoroval.

Přitom by již bylo načase, aby světlo veřejnosti padlo na veřejné poměry zaměstnanců. Jejich postavení se od let před válkou od základů změnilo.

Již jenom číselně: dnes je v Německu 3,5 milionu zaměstnanců, z toho je 1,2 milionu žen. Ve stejné době, ve které se počet dělníků ještě plně nezdojnásobil, se počet zaměstnanců přibližně zpětinasobil. Na každého pátého dělníka připadá nyní jeden zaměstnanec. Také u úředníků veřejné správy je vidět silný nárůst.

Tyto mohutné masy zaměstnanců pracují skoro z poloviny v obchodě, v bankách a v dopravě. Pozoruhodné je, že v posledních letech zvláště rychle vzrostl zejména počet zaměstnanců v průmyslu; činí již 1,35 milionu. Zbylého půl milionu připadá na úřady, organizace atd. – Co se týče rozčlenění podle povolání, je nejvýznamnější skupina obchodních zaměstnanců s počtem 2,25 milionu. Ve značném odstupu následují ostatní, skoro stejně velké skupiny kancelářských zaměstnanců, techniků a dílvedoucích, z nichž každá čítá okolo jedné čtvrtiny milionu zaměstnanců.

O příčinách tohoto ohromného nárůstu zaměstnanců se lze dočíst v odborné literatuře. V podstatě

se pojí ke strukturálním přeměnám hospodářství. Vývoj směrem k modernímu velkozávodu při současné změně jeho organizační formy, zvětšení distribučního aparátu, rozšíření sociálního pojištění a velkých svazů, které upravují kolektivní život četných skupin – to vše, přes veškeré propouštění, vyhnalo čísla tak vysoko. Že právě tolik žen vstoupilo do zaměstnaneckých povolání, se dá ještě vysvětlit zvýšením nadbytku žen, hospodářskými následky války a inflace a potřebou nové generace žen po hospodářské samostatnosti.

Dialektickou přeměnu z kvantity na kvalitu se nepodařilo uskutečnit. Nebo vyjádřeno obsahově: kvalita se přeměnila v kvantitu. Příčinou této přeměny je často jmenovaná racionalizace. Od té doby, co existuje kapitalismus, se v mezích, které mu byly kladeny, už odjakživa zefektivňovalo, ale racionalizační perioda let 1925 až 1928 znamená přece jen zvláště důležitý úsek. Způsobila proniknutí stroje a metod „běžícího pásu“ do zaměstnaneckých síní velkozávodů. Touto přeměnou, provedenou po americkém vzoru – daleko ještě není uzavřena –, se dostalo velké části nových mas zaměstnanců proti dřívějším dobám silně zmenšené funkce v pracovním procesu. Dnes je mnoho nevyučených i vyučených zaměstnanců, kteří vykonávají mechanickou činnost. (V obchodech s jednotkovými cenami, které před nedávnem vznikly, se na-

příklad mechanizují úkoly prodavačky.) Z bývalých „poddůstojníků kapitálu“ se stala pořádná armáda, jež ve svých řadách čítá stále více prostých vojáků, kteří jsou vzájemně zaměnitelní.

Nikdo menší než Emil Lederer to nazývá „objektivní skutečností, tvrdí-li se, že zaměstnanci sdílejí osud proletariátu“. Ano, odvažuje se dále tvrdit: „Společenský prostor, v němž ještě nalézáme moderní otroctví, není dnes již závod, v němž pracuje velká masa dělníků, tímto sociálním prostorem je kancelář.“¹ O kvantu otroctví tam a jinde lze mít různá mínění, avšak o proletarizaci zaměstnanců nelze pochybovat. V každém případě platí pro široké vrstvy, které jsou v zaměstnaneckém poměru, podobné sociální podmínky jako pro vlastní proletariát. Vytvořila se průmyslová záložní armáda zaměstnanců. Proti názoru, že je to jen přechodný jev, stojí jiný, že bude odklizen jenom se systémem, který jej vyvolal – diskuse, o níž ještě bude řeč. Dále vzrostla existenční nejistota a vyhlídka na nezávislost skoro úplně zmizela. Může být tedy udržena víra, že zaměstnanci jsou něco takového jako „nová střední třída“? Uvidíme, že iluze vyráběné pro zaměstnance nacházejí hojnou poptávku.

1 Lederer, Emil: Die Umschichtung des Proletariats.
In: *Angestellte und Arbeiter*. Berlin: Freier Volksverlag, 1928.

Smysl zaměstnanců pro skutečnost byl přece jen zbystrěn jejich stísněným hmotným postavením. Průměrné platy, které pro vyučené začínají pod 150 markami a u starších v těchto povoláních na vyšších pozicích sotvakdy dosahují 500 marek, je nutí k tomu, aby se alespoň v hospodářském ohledu cítili jako dělníci. Příjem zaměstnankyň je zpravidla o 10 až 15 procent nižší. V boji za lepší pracovní podmínky se skoro 30 procent zaměstnanců spojilo v odborech. Jejich tři vrcholné svazy jsou:

A) Allgemeiner freier Angestelltenbund (Afabund, Všeobecný svobodný svaz zaměstnanců) s více než 400 000 členy. K němu jsou připojeny: Zentralverband der Angestellten (Z.d.A., Ústřední svaz zaměstnanců), Deutscher Werkmeisterverband (Německé sdružení mistrů), Bund der technischen Angestellten und Beamten (Butab, Svaz technických zaměstnanců a úředníků), Allgemeiner Verband der deutschen Bankangestellten (Všeobecné sdružení zaměstnanců německých bank), dále námořnická sdružení a skoro všechny odborové organizace umělců. Organizační smlouva upravuje styky odborového Afabundu k Allgemeiner deutscher Gewerkschaftsbund (Všeobecný německý odborový svaz); politicky je spjat s německou sociálnědemokratickou stranou. Usiluje o výstavbu sociálněpolitické legislativy a převod kapitalistického systému do socializovaného hospodářství.

B) Gewerkschaftsbund der Angestellten (G.d.A., Odborový svaz zaměstnanců). Je to jednotný svaz, který soustřeďuje zaměstnance všech profesí, hlavně obchodní a kancelářské zaměstnance. Spolu s Deutscher Bankbeamtenverein (Německý svaz zaměstnanců bank) a Allgemeiner Verband der Versicherungsangestellten (Všeobecný svaz zaměstnanců pojišťoven), s nimiž je organizován v Deutscher Gewerkschaftsring (Německý odborový svaz) společně s Hirsch-Dunkerovými spolky, tvoří 376 000 členů čítající „liberálně-národní“ skupinu zaměstnanec-kého hnutí. Jeho duch je v základních rysech demokratický. V odborové politice z velké části souhlasí s Afabundem.

C) Gesamtverband Deutscher Angestelltengewerkschaften (Gedag, Všeobecné sdružení německých zaměstnaneckých odborů) s více než 400 000 členy. Jeho hlavními svazy jsou: Deutschnationaler Handlungsgehilfenverband (D.H.V., Německý národní svaz obchodních zaměstnanců) a Verband der weiblichen Handels- und BureauAngestellten (Svaz obchodních a kancelářských úřednic). Gedag náleží křesťansko-sociálnímu křídlu odborových organizací. Je odpůrcem socialismu a zatížen antisemitismem. Je někdy velmi radikálně odborový a jeho postup při tarifních jednáních je jen těžko zajedno s jeho měšťansko-stavovskou ideologií.